

ΧΩΡΙΚΕΣ ΓΕΙΤΝΙΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΠΟΣΤΑΣΕΙΣ ΣΕ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΚΑΘΕΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗΣ¹

Παναγιώτης Μπουλέσσας²

Εισαγωγή

Η προβληματική για την άνιση στεγαστική εγκατάσταση των αστικών πληθυσμών δεν είναι νέα. Το 1845 ο Ένγκελς περιγράφει τις σκληρές στεγαστικές συνθήκες στις οποίες ο εργατικός κόσμος της βιομηχανικής Αγγλίας επιβιώνει. Παράλληλα εκτίθεται η «άλλη» πλευρά της πόλης, που χρησιμοποιείται από κοινωνικά υψηλότερες τάξεις ενώ η διαφορά τους βρίσκει απτή έκφραση στον διαχωρισμό οικιστικών συνόλων στο χώρο. Το ανάλογο επιστημονικό υπόβαθρο θεμελιώνεται στις αρχές του 20ού αιώνα από την Σχολή του Σικάγο σε μια προσπάθεια ερμηνείας κοινωνικών φαινομένων βάσει σχημάτων που προέκυπταν στους ιστούς αμερικανικών μεγαλουπόλεων λόγω της εγκατάστασης μεταναστευτικών πληθυσμών· οι χωρικές σχέσεις αποδίδονταν πλέον σε κοινωνικές (Park 1926).

Στο παρόν, οι πρόσφατες μεταλλάξεις του μεταναστευτικού χάρτη καθιστούν τον Ευρωπαϊκό Νότο όψιμο υποδοχέα ανθρώπινων ρευμάτων από τη δεκαετία του 1990. Έτσι, ως μεσογειακή πρωτεύουσα, η Αθήνα ανανέωσε δυναμικά την ανθρωπογεωγραφία της στεγάζοντας ένα αμάλγαμα ετερόκλητων πληθυσμών οι οποίοι χαρακτηρίζονται από σχετικά διάχυτη κατανομή στον αστικό χώρο αφού απουσιάζουν ισχυρές συγκεντρώσεις ομοιογενών ομάδων· η συνοχή

της πόλης δείχνει να μην «απειλείται» (Maloutas et al. 2012, σ.223). Κάτι που συμβάλλει δραστικά στους χαμηλούς δείκτες στεγαστικού διαχωρισμού είναι η κάθετη κοινωνική διαφοροποίηση της αθηναϊκής πολυκατοικίας. Ο όρος αποδίδει τη «συμβίωση» πληθυσμιακών ομάδων διαφορετικού εθνικού υποβάθρου στην κυρίαρχη οικιστική μονάδα κεντρικών γειτονιών: τα υπόγεια και ισόγεια διαμερίσματα καταλαμβάνονται κυρίως από κατοίκους αλλοδαπής υπηκοότητας ενώ οι πιο προνομιούχοι, ψηλότεροι όροφοι στεγάζουν Έλληνες κι Ελληνίδες.

Επίκεντρο της Έρευνας

Εκφράσεις χωρο-κοινωνικού διαχωρισμού μπορούν να εντοπιστούν σε οποιοδήποτε γεωγραφικό επίπεδο ή αστική κλίμακα (βλ. Prêteceille 2004). Βάσει αυτού, η παρούσα έρευνα επικεντρώνεται στο καθεώς διαχωρισμένο και ετερογενές κτήριο ενώ πιστεύεται ότι οι καθημερινές πρακτικές και σχέσεις της κοινωνίας δομούνται στη χωρική μικροκλίμακα. Για μια ικανή προσέγγιση της πραγματικότητας της αθηναϊκής πολυκατοικίας ως μικροκλίμακα λοιπόν κρίνεται απαραίτητο να μην εμμένουμε σε επιφανειακά συμπεράσματα που πηγάζουν αποκλειστικά από το γεγονός της τοπικής συνύπαρξης ντόπιου και μετα-

1. Εργασία για το Μεταπτυχιακό Δίπλωμα στο Πανεπιστήμιο της Μανδρίτης.

2. pan.bourlessas@gmail.com

ναστευτικού πληθυσμού. Άλλωστε, ο χώρος και η οργάνωσή του επιδέχονται σχεσιακών ερμηνειών –αν όχι τις επιβάλλουν (βλ Bourdieu 1989· Massey 2005). Για παράδειγμα, η υψηλή γειννίαση διαφορετικών πληθυσμιακών ομάδων και τα μεταξύ τους χαμηλά επίπεδα χωρο-κοινωνικού διαχωρισμού ενδέχεται να αποκρύπτουν άνισους συσχετισμούς και εναλλακτικές μορφές αποκλεισμού, περιθωριοποίησης και ασθενούς ένταξης (Kokkali 2007). Πιο συγκεκριμένα, οι Maloutas & Karadimitriou (2001) τονίζουν πως η κάθετη συνύπαρξη στις περιοχές του Αθηναϊκού κέντρου δεν είναι προϊόν επιλογής «γηγενών» και μη, ενώ υπονοείται και η απουσία ουσιαστικής επαφής μεταξύ τους. Επομένως, η πολυκατοικία είναι εδώ ιδωμένη σαν ένας κοινωνικός χώρος μέσα στον οποίο τα υποκείμενα καταλαμβάνουν συγκεκριμένες σχεσιακές θέσεις –δηλωτικές ανισοτήτων κι ιεραρχιών– αναφορικά με τα υπόλοιπα. Διερευνώνται έτσι οι κοινωνικές αποστάσεις που προκύπτουν ως τέτοιες σχέσεις σε περιπτώσεις υψηλής χωρικής γειννίασης θέτοντας σε αμφισβήτηση την αρχή εξίσωσης χωρικής και κοινωνικής εγγύτητας.

Ερευνητικά Κίνητρα

Πρωταρχικό κίνητρο της έρευνας ήταν αυτό που ο Mills (1985) αποκάλεσε «κοινωνιολογική φαντασία», να συνδεθεί δηλαδή η προσωπική εμπειρία με το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται με απώτερο στόχο την κατανόηση του ανθρώπινου περιβάλλοντος: πώς δηλαδή αυτό το μίγμα ντόπιων και μεταναστών που συναντά καθημερινά ο κάτοικος της πολυκατοικίας ερμηνεύεται κοινωνικά και ποιος ο ρόλος του.

Επιπλέον, η παρούσα κρίσιμη κατάσταση της χώρας που εκδηλώνεται έντονα στο χώρο της πρωτεύουσας και, μέσω κυρίαρχων ΜΜΕ και κυβερνητι-

κών τακτικών, στοχοποιεί αδύναμες πληθυσμιακές ομάδες –στα πλαίσια μιας ισχυροποιούμενης ακροδεξιάς ιδεολογίας– καθιστά εξαιρετικά επίκαιρη τη διερεύνηση της «εγγύτητας» ελλήνων/ίδων-αλλοδαπών.

Μεθοδολογία

Εξετάστηκαν συνολικά τέσσερις διαφορετικών χαρακτηριστικών πολυκατοικίες, στις εξής οδούς του κεντρικού δήμου: Αρκτίνου, Νικοσθένους, Σόλωνος και Ασκληπιού.

Ένας συνδυασμός ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων επιχειρήθηκε για το βασικό ερευνητικό κομμάτι της εργασίας· κατά τον Mintzberg (στο Eisenhardt 1989) τα πρώτα αποκαλύπτουν σχέσεις ενώ τα δεύτερα τις επεξηγούν.

Τα ποσοτικά στοιχεία αφορούν την καταγραφή των οικιστικών και οικονομικών συνθηκών, ενώ θεωρούνται ενδεικτικά ανισοτήτων. Έπειτα, επιχειρείται μια ποσοτικοποίηση των σχέσεων των κατοίκων με χρήση πινάκων. Σχετικά με τη διάδραση, οι ερωτηθέντες/θείσες κλήθηκαν να δηλώσουν τη συχνότητα και «φύση» (π.χ. φιλική, τυπική, εχθρική) της επικοινωνίας τους με γείτονες και γειτόνισσες. Για τη διερεύνηση της οικειότητας που κάτοικοι νιώθουν για άτομα άλλων εθνικοτήτων, χρησιμοποιήθηκε η κλίμακα Bogardus: οι ερωτηθέντες/θείσες υπέδειξαν την «κοντινότερη σχέση» που θα ήταν διατεθειμένοι να έχουν με εθνικότητες που εκπροσωπούνται στο κτήριό τους.

Σε ένα τελευταίο στάδιο, διεξήχθησαν οκτώ συνεντεύξεις με έλληνες και αλλοδαπούς κατοίκους. Η ποιοτική μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε είναι αυτή της μη-δομημένης/ μη-εστιασμένης συνέντευξης όπως περιγράφηκε από τους Hutchby & Wooffitt (1998). Επιχειρήθηκε μια συζήτηση γύρω από συγκεκριμένο θεματικό άξονα –αν και σε ποιον βαθμό γίνεται αντιληπτή η μικροκοινότητα της πολυκατοικίας– κατά τη

διάρκεια της οποίας οι ερωτήσεις εισάγονταν έμμεσα στο διάλογο· στόχος ο περιορισμός του ρόλου του «εισβολέα» εκείνου/ης που διεξάγει τη συνέντευξη με στόχο την κατά το δυνατόν αυθόρμητη άντληση στοιχείων. Το δείγμα περιλαμβάνει πέντε Έλληνες και Ελληνίδες και δυο αλλοδαπούς κατοίκους καθώς και μια χρήστη των υπό έρευνα κτηρίων. Η κατανομή μεταξύ Ελλήνων/ίδων και μεταναστών/στριών είναι άνιση λόγω της δυσκολίας στην επικοινωνία με τους/τις τελευταίους/ες σε συνδυασμό με τους χρονικούς περιορισμούς της έρευνας. Τονίζεται όμως η εξαιρετικά θετική πρόθεσή τους να συμβάλουν στην έρευνα, σε μια εποχή που μέρος της κοινής γνώμης στρέφεται ανοικτά εναντίον τους.

Θεωρητικό Πλαίσιο

Κάθετη κοινωνική διαφοροποίηση

Ο χωρο-κοινωνικός διαχωρισμός εκφράζει τη χωρική απόσταση του τόπου κατοικίας διαφορετικών ομάδων ενώ προκύπτει στον αστικό χώρο όταν οι κοινωνικές ανισότητες συναντούν την ετερογένεια (Leal 2004).

Παρά όμως την κυριαρχία του οριζόντιου διαχωρισμού στη διεθνή βιβλιογραφία, μπορούν να προκύψουν παρεκκλίνοντα μοντέλα που αναδεικνύουν τοπικές ιδιαιτερότητες. Το φαινόμενο της κάθετης κοινωνικής διαφοροποίησης μπορεί να ειπωθεί ως τέτοιο κι εμφανίζεται όταν σε ένα κτήριο κατοικιών τα οικιστικά χαρακτηριστικά διαφοροποιούνται ανά όροφο ενώ τα νοικοκυριά κατανέμονται στα διαμερίσματα βάσει των μηχανισμών της αγοράς (Maloutas & Karadimitriou 2001). Στην Αθήνα προέκυψε έπειτα από τη σταδιακή μετατόπιση μεσοστρωματικών κατοίκων από τις κεντρικές και περι-κεντρικές συνοικίες προς τα, κυρίως βορειο-ανατολικά, προάστια, από τις αρχές της δεκαετίας του 1970.

Προηγουμένως, το κέντρο της πρωτεύουσας είχε μετατραπεί σε ένα πυκνοδομημένο αστικό σύμπλεγμα με διαρκώς υποβαθμιζόμενες βιοτικές συνθήκες. Μετά από αυτήν την απομάκρυνση, τα εγκαταλελειμμένα, απαξιωμένα και σχετικώς προσιτά υπόγεια και ισόγεια διαμερίσματα των πολυκατοικιών ξαναζωντάνεψαν υποδεχόμενα το μεταναστευτικό κύμα που άρχισε να εμπλουτίζει τον αθηναϊκό χάρτη. Έτσι, οι πολύ χαμηλοί όροφοι κατοικούνται πια κυρίως από αλλοδαπούς κι αλλοδαπές ενώ οι υψηλότεροι από Έλληνες κι Ελληνίδες –κυρίως μεσοαστούς/ές- που δεν ακολούθησαν το ρεύμα προαστιοποίησης· αποτέλεσμα είναι η συνύπαρξη σε ένα κάθετο μωσαϊκό αυθόρμητης κοινωνικής μείξης.

Κοινωνική απόσταση

Ο Park (1924) όρισε αρχικά την κοινωνική απόσταση ως το βαθμό κατανόησης και οικειότητας μεταξύ των ανθρώπων ενώ ο όρος εξαρχής συνδέθηκε με την εθνο-φυλετική διάκριση. Εναλλακτικά, ως κοινωνική απόσταση μπορεί να θεωρηθεί η ομοιότητα ή διαφοροποίηση των κοινωνικο-οικονομικών χαρακτηριστικών μεταξύ νοικοκυριών (Alain στο Kokkali 2007).

Μια βιβλιογραφική περιήγηση αποκαλύπτει την πληθώρα ορισμών γύρω όμως από δυο βασικούς πυλώνες: την αντικειμενική κοινωνική απόσταση (ΑΚΑ) και την υποκειμενική κοινωνική απόσταση (ΥΚΑ). Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας, την ΑΚΑ απαρτίζουν οι στεγαστικές και οικονομικές συνθήκες των κατοίκων –ώστε να αναδειχθούν ιεραρχίες και ανισότητες– ενώ η ΥΚΑ –που σχετίζεται με την αναπαραγωγή ανισοτήτων και την έκφραση ιεραρχικών σχέσεων– συντίθεται από τρία σκέλη: α) την ύπαρξη ή όχι αίσθησης κοινότητας στην πολυκατοικία, β) το βαθμό οικειότητας που γίνεται αντιληπτή από τα άτομα σε σχέση με κοι-

νωνικές ομάδες και γ) τη συχνότητα και τον τύπο της επαφής των κατοίκων.

Ανάλυση δεδομένων

Αντικειμενική κοινωνική απόσταση

Σε ένα πρώτο επίπεδο, διαπιστώθηκαν αξιοσημείωτες διαφορές μεταξύ ελληνικών και αλλοδαπών νοικοκυριών στα κτήρια όπου συμβιώνουν. Λόγω της ανομοιομορφίας των περιπτώσεων όμως, δεν επιχειρούνται γενικεύσεις αλλά προβάλλονται πιθανές τάσεις ενδεικτικές της συνθετότητας της πραγματικότητας υπογραμμίζοντας την ανάγκη για προσεκτικά εστιασμένη και λεπτομερή έρευνα. Παρακάτω παρουσιάζονται συνοπτικά στοιχεία που τονίζουν τέτοιες ιδιαιτερότητες.

Η συντριπτική πλειονότητα «γηγενών» κατοίκων (28 από 33) ζει σε ιδιόκτητα διαμερίσματα. Αντίθετα, τα 11 σε σύνολο 12 νοικοκυριών αλλοδαπών διαβιών σε καθεστώς ενοικίασης· τονίζεται εδώ ότι οι μοναδικοί/ές μη-Ελληνες/ίδες ιδιοκτήτες/ριες είναι αλβανικής καταγωγής, γεγονός ίσως ενδεικτικό της σχετικά βελτιωμένης ένταξής τους, συγκριτικά με άλλες ομάδες, στην ελληνική κοινωνία.

Όπως ήταν αναμενόμενο, η παρουσία «γηγενών» στους χαμηλότερους ορόφους είναι ισχυρή: από τα συνολικά δέκα ισόγεια και υπόγεια διαμερίσματα των μελετούμενων κτηρίων, μόνο δύο στεγάζουν Έλληνες/ίδες ενώ όλα τα υπόλοιπα, εκτός ενός κενού, μετανάστες. Παρ' όλα αυτά, απαιτείται μια πιο εστιασμένη εξέταση: για παράδειγμα, στον πρώτο και δεύτερο όροφο της πολυκατοικίας της Αρκτίνου εντοπίζονται νοικοκυριά Φιλιπινέζων. Οι ίδιοι, σύμφωνα με τις περιγραφές του διαχειριστή, είχαν αρχικά εγκατασταθεί στο υπόγειο ή ισόγειο («ήταν οι πρώτοι που ήρθαν») ενώ με τα χρόνια «αναρριχήθηκαν» ψηλότερα. Σήμερα, τους αντικαθιστούν προσφάτως αφικνούστες

Μπαγκλαντεσιανοί στις τρεις από τις τέσσερις χαμηλότερες κατοικίες του κτηρίου. Η περίπτωση αναδεικνύει μια αναλογία μεταξύ του χρόνου παρουσίας στην πόλη και του ορόφου κατοικίας – φυσικά με τους ντόπιους στα υψηλότερα πατώματα. Αντίστοιχα, αλβανικά νοικοκυριά εντοπίζονται στον δεύτερο και τέταρτο όροφο της πολυκατοικίας της Ασκληπιού. Στη Νικοσθένους το ισόγειο είναι αφιερωμένο σε εμπορικές χρήσεις κι επομένως οι κατοικίες συναντούνται από εκεί και πάνω. Όμως, τα δύο νοικοκυριά αλλοδαπών (Ινδών και Αλβανών) εντοπίζονται όχι στον πρώτο αλλά στον τρίτο όροφο μιας που εκεί βρίσκονται τα χαμηλότερα μικρού μεγέθους –και άρα οικονομικότερα- διαμερίσματα.

Διαφορές σημειώνονται και στις στεγαστικές συνθήκες από το υπόγειο ως το ρετιρέ. Οι μπαγκλαντεσιανοί ενοικιαστές στο υπόγειο της Σόλωνος περιμένουν μήνες τώρα τον ιδιοκτήτη να επιδιορθώσει τη θέρμανση, ενώ υγρασία καλύπτει μεγάλο μέρος του τοίχου στο κυρίως δωμάτιο. Τις διαφορές μεταξύ άνω και κάτω «άκρου» αντικατοπτρίζουν και τα κόστη για τις κοινόχρηστες παροχές, στα 43,14 και 3,65 ευρώ αντίστοιχα για τους μήνες Ιούνιο και Ιούλιο. Παρόμοιες συνθήκες επικρατούν και στο υπόγειο της Αρκτίνου χωρίς αυτό βέβαια να υπαγορεύει γενικεύσεις: οι μετανάστες/ριες της Νικοσθένους απολαμβάνουν σαφώς βελτιωμένο ηλιασμό με μπαλκόνι και θέα στο κοντινό άλσος.

Και στις τέσσερις πολυκατοικίες οι ντόπιοι/ες είναι εμφανώς ευνοημένοι/ες όσον αφορά στον διαθέσιμο οικιστικό χώρο καθώς κατά μέσο όρο αντιστοιχεί διπλάσια επιφάνεια ανά κάτοικο συγκριτικά με τους αλλοδαπούς γείτονές τους. Και πάλι όμως προκύπτει η ανάγκη λεπτομερέστερης ματιάς αφού στο κτήριο της Αρκτίνου στα νοικοκυριά Φιλιπινέζων αντιστοιχούν 15τ.μ./ άτομο ενώ ο αντίστοιχος αριθμός για τα συλλογικά νοικοκυριά των Μπαγκλα-

ντεσιανών υπολογίζεται μόλις στα 8τ.μ./άτομο.

Τέλος, οι μεσοστρωματικές επαγγελματικές κατηγορίες είναι παρούσες αποκλειστικά στους Έλληνες και τις Ελληνίδες των υπό εξέταση κτηρίων ενώ για τους μετανάστες και τις μετανάστριες είναι κυρίαρχα τα επαγγέλματα του/της οικιακού/ής βοηθού (Φιλιππινέζοι/ες) και των ειδικευμένων/ανειδίκευτων εργατών και αργεργατών (κυρίως οι άνδρες Μπαγκλαντεσιανοί) χωρίς βέβαια να απουσιάζει και η περίπτωση του ελεύθερου επεγγελματία, όπως ο Ινδός ιδιοκτήτης συνοικιακού καταστήματος.

Υποκειμενική κοινωνική απόσταση

Πληθώρα ποιοτικών δεδομένων αντλήθηκε μέσω της κριτικής ανάλυσης λόγου συνεντεύξεων με κατοίκους των ανάμεικτων πολυκατοικιών. Η μέθοδος στοχεύει σε μια κριτική εξέταση των κοινωνικών ανισοτήτων που δημιουργούνται, εκφράζονται και αναπαράγονται μέσω του προφορικού λόγου (βλ. Wodak 2001).

Κυρίαρχος μηχανισμός εκδήλωσης κοινωνικών αποστάσεων φαίνεται να είναι η διαφοροποίηση των μελών μιας ομάδας και μη-μελών, σημαίνουν στοιχείο που αποτελεί τη βάση για τις υπόλοιπες τακτικές. Κυρίαρχη ομάδα λοιπόν θεωρείται εκείνη των «γηγενών» οι οποίοι/ες τείνουν, μέσω του προφορικού λόγου, να παίρνουν απόσταση από γείτονες/ισσες διαφορετικής εθνικότητας. Λέξεις όπως «αλλοδαποί», «ξένοι», «αυτοί» και «σκούροι» επαναλαμβάνονται για να προσδιορίσουν αλλοδαπούς/ές γείτονες/ισσες ως «άλλους/-ες» ενώ σε πολλές περιπτώσεις οι «ντόπιοι» κάτοικοι αποκαλούνται με τα ονόματά τους σε μια ένδειξη οικειότητας. Επίσης, δύο από τους συνεντευξιζόμενους ανέδειξαν τη σημασία της ιδιοκτησίας ως χαρακτηριστικό που συμβάλλει στην παγίωση ενωτικής ταυτότητας μεταξύ των «γηγενών».

Τα κοινωνικά υποκείμενα άλλων εθνοτήτων συχνά αποκτούν αρνητικά χαρακτηριστικά στις συνεντεύξεις ελλήνων/ίδων («μιλάνε δυνατά», «το φαγητό τους βρωμάει», «τούς φοβάμαι») ενώ μπορεί να θεωρηθούν και αιτία προβλήματος («δεν πληρώνουν ενοίκια»)· ορισμένες φράσεις μάλιστα δηλώνουν έντονα ρατσιστικές διαθέσεις («δε μού αρέσουν οι μετανάστες που μένουν εδώ», «θα τούς απαγόρευα από τη χώρα»). Ο ρατσιστικός λόγος όμως μπορεί να παρουσιαστεί και καλυμμένος σε μια προσπάθεια ακύρωσης προηγούμενων αρνητικών σχολίων («είμαι ανθρωπίστρια εγώ», χρήση του «αλλά»).

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι συνεντεύξεις αλλοδαπών κατοίκων. Ως μέλη της «ντόπιας» κοινότητας, μπορούν να αποδεχτούν την κοινωνική απόσταση και διάκριση μέσω της οικειοποίησης του κυρίαρχου ρατσιστικού λόγου («αν ποτέ έχουν οι γείτονες πρόβλημα μαζί μου, θα τούς πω ότι είμαι μετανάστης και καταλαβαίνω», «[...] μπορεί να χρειαστεί να ζήσω κι εγώ σε υπόγειο»). Όμως, δεν απουσιάζουν οι αντιστάσεις μέσω μιας αντίστροφης διαδικασίας: ο κυρίαρχος λόγος μπορεί να αμφισβητείται με διαφορετικούς τρόπους («δε θα μπορούσε η γυναίκα μου να είναι Ελληνίδα» ή «θα ήθελα να ζω φυσιολογικά εδώ») κι άρα γίνεται αντιληπτός ο διαχωρισμός που υφίστανται ώστε να εκδηλώνεται αντίδραση. Σε μια απόπειρα εξομάλυνσης της κοινωνικής απόστασης, συναντιέται μια θετική τόσο αυτο-παρουσίαση («μού αρέσει που ζω εδώ», «εδώ είναι Κολονάκι!») όσο και ετερο-παρουσίαση («ο ιδιοκτήτης είναι πολύ-πολύ καλός», «είναι άνθρωπος») σε μια ωραιοποιημένη πραγματικότητα.

Οι έλληνες/ίδες που ερωτήθηκαν θεωρούν ως κοινωνικά ίσους/ισες μόνον «γηγενείς» ενώ καμιά άλλη εθνική ομάδα δεν τοποθετείται στην βαθμίδα που αντιπροσωπεύει τη μεγαλύτερη οικειότητα. Φυσικά παρατηρού-

νται αποκλίσεις μεταξύ εθνοτήτων· στην πολυκατοικία της Αρκτίνου οι Φιλιππινέζοι/ες θεωρούνται από τους τρεις «γηγενείς» πληροφορητές/τριες πιο «κοντινοί» απ' ό,τι οι Μπαγκλαντεσιανοί γείτονες λίγα πατώματα χαμηλότερα. Αξίζει να σημειωθεί η πλευρά των αλλοδαπών κατοίκων στην κλίμακα Bogardus οι οποίοι δηλώνουν επιθυμία για σαφώς στενότερη σχέση με την κυρίαρχη ομάδα (μέχρι και κοινωνικά ίσου/ες) απ' ότι αντίστοιχα οι ντόπιοι. Τα όρια μεταξύ μελών και μη-μελών της ισχυρότερης πληθυσμιακής ομάδας γίνονται εμφανή μαζί με τις προσπάθειες των αδύναμων για ένταξη.

Τέλος, και αναφορικά με την επικοινωνία, φαίνεται ότι και στις τέσσερις περιπτώσεις ντόπιοι/ες σχηματίζουν ένα νοητό σχήμα «διαδραστικής συγκέντρωσης» αποκλείοντας στις περισσότερες περιπτώσεις μη-Έλληνες/ίδες με τους/τις οποίους/ες η επαφή γίνεται τυχαία και αποσπασματικά, δίχως να επιδιώκεται κανείς ή καμμία όμως δε χαρακτηρίζει την όποια σχέση με άτομο άλλης εθνότητας που ζει στην ίδια πολυκατοικία ως «εχθρική». Παρ' όλα αυτά, η αναλυτικότερη εξέταση των συνεντεύξεων αποκαλύπτει μια ίσως γενικότερη κρίση στις κοινωνικές σχέσεις, ακόμη και μεταξύ ντόπιων, που αναπτύσσονται στις πολυκατοικίες αφού η συχνότητα της επαφής είναι μειωμένη – κάτι που φαίνεται και σε συγκρίσεις πληροφορητών/ριών με παλιότερες εποχές όταν το μοντέλο της οικογένειας ήταν ισχυρό – ενώ ο χαρακτηρισμός «φίλος/η» δε χαρακτηρίζει εύκολα τους/τις εγγύς γείτονες/ισσες. Η συμμετοχική παρατήρηση που πραγματοποιήθηκε στο κτήριο της Αρκτίνου έδειξε μια αντίστοιχη «συγκέντρωση» στους χαμηλούς ορόφους: τα μεσημέρια, οι πόρτες των ισόγειων και υπόγειων διαμερισμάτων παραμένουν ανοικτές και οι κάτοικοι μπεινοβγαίνουν ελεύθερα στα σπίατα χρησιμοποιώντας ταυτόχρονα τον ενδιάμεσο χώρο για την επαφή τους

και δίνοντας μια έντονη δυναμική «μικρο-γειτονιάς».

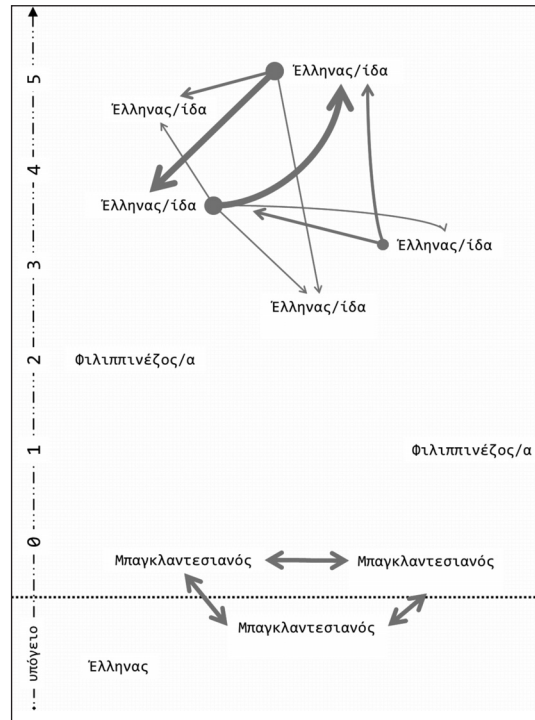
Συμπεράσματα

Η ιδέα του Bourdieu (1989) ότι άνθρωποι που αισθάνονται κοντά ο ένας στον άλλον τείνουν να σχηματίζουν ομοιόμορφες χωρικές συγκεντρώσεις μοιάζει αμφισβητήσιμη. Η αυθόρμητη κοινωνική μείξη της αθηναϊκής πολυκατοικίας είναι ένα ετερόκλητο ανθρωποπλέγμα που αναδεικνύει ιεραρχικές σχέσεις και ανισότητες εκφρασμένες και αναπαραγόμενες μέσω καθημερινών πρακτικών σε τοπικό επίπεδο. Κάθε μονόπλευρη προσέγγιση καθίσταται έτσι άκυρη αφού η εν λόγω υψηλή χωρική γειτνίαση σκιάζει αποκλεισμούς και αποστάσεις άλλων –πέραν του χωρικού– επιπέδων ενώ οι αναδυόμενες διαφοροποιήσεις και ιδιαιτερότητες αποκλείουν τυχόν γενικεύσεις.

Οι κοινωνικές αποστάσεις που καταγράφηκαν λοιπόν καλύπτουν ένα εκτενές φάσμα ανισοτήτων στις στεγαστικές και οικονομικές συνθήκες νοικοκυριών, την καθημερινή επικοινωνία καθώς και την βιωμένη οικειότητα μεταξύ κοινωνικών υποκειμένων και ομάδων. Η εθνικότητα φαίνεται να αποτελεί τη βάση για μια διαφοροποίηση του «εμείς» από το «αυτού», κάτι που κρατά σε απόσταση όσους/ες ενσαρκώνουν τον/την σιμμελικό/ή «ξένο/η».

Εστιάζοντας στη μικρο-κλίμακα του αστικού χώρου και δίνοντας έμφαση σε ποιοτικές μεθόδους προσέγγισης του στεγαστικού διαχωρισμού, η έρευνα που παρουσιάστηκε εδώ επιχειρεί να αποτελέσει μια έμμεση κριτική στην ιδέα της «κοινωνικής ανάμειξης» (social mix) που κυριαρχεί στις σημερινές ευρωπαϊκές αστικά πολιτικές, ιδέα που νομιμοποιεί τη γενική πεποίθηση ότι η χωρική γειτνίαση και ανάμειξη κοινωνικών ομάδων συνεπάγεται και την κοινωνική εγγύτητα και ισότητα.

Παράρτημα

Εικόνα 1. Αντικειμενική Κοινωνική Απόσταση: Ενδεικτική «ανατομία» της πολυκατοικίας στην οδό Αρκτίνου, οπτικοποίηση δεδομένων από τον γράφοντα.

65m ² ιδιοκτησία 1 κάτοικος Έλληνας συναξισόχος	
5 ^{ος} όροφος	5 ^{ος} όροφος
46m ² ιδιοκτησία 1 κάτοικος Έλληνας συναξισόχος	73m ² κένο
4 ^{ος} όροφος	4 ^{ος} όροφος
46m ² ιδιοκτησία 1 κάτοικος Ελληνας συναξισόχος	73m ² ιδιοκτησία 2 κάτοικοι Έλληνες θημοσυστάχος
3 ^{ος} όροφος	3 ^{ος} όροφος
46m ² ενοίκιο 3 κάτοικοι	73m ² ιδιοκτησία 3 κάτοικοι Έλληνας Τραπεζίτης υπάλληλος
2 ^{ος} όροφος	2 ^{ος} όροφος
46m ² ενοίκιο 3 κάτοικοι	73m ² κένο
1 ^{ος} όροφος	1 ^{ος} όροφος
30m ² ενοίκιο 4 κάτοικοι	30m ² ενοίκιο 4 κάτοικοι
30m ² ιδιοκτησία 1 κάτοικος	30m ² Ενοίκιο 3 κάτοικοι
30m ² ιδιοκτησία 1 κάτοικος	Μπαγκλαντεσιανός ανεπίδεντοι εργάτες, αγροεργάτες
30m ² Έλληνας άνεργος	Μπαγκλαντεσιανός ανεπίδεντοι εργάτες, μικροπωλητής
Αρκτίνου : ανατομία	

Εικόνα 2. Υποκειμενική Κοινωνική Απόσταση: «Σχήματα/συγκεντρώσεις διάδρασης» των κατοίκων της πολυκατοικίας στην οδό Αρκτίνου, οπτικοποίηση από τον γράφοντα δεδομένων από συνεντεύξεις και προσωπική παρατήρηση.

Αναφορές

- Bogardus, E. S 1925, “Measuring social distance”, *Journal of Applied Sociology*, 9, σσ. 299–308
- Bourdieu, P 1989, “Social space and symbolic power”, *Sociological Theory*, Vol. 7, No. 1. (Spring, 1989), σσ. 14-25
- Eisenhardt, K 1989, “Building theories from case study research”, *The Academy of Management Review*, Vol. 14, No. 4 (Oct., 1989), pp. 532-550
- Engels, F 1845, *The conditions of the working-class in England*, Reprint, Marxists Internet Archive (marxists.org), 2000
- Hutchby, I and Wooffitt, R 1998, *Conversation Analysis*, Polity Press, Cambridge
- Kokkali, I 2007, “Spatial proximity and social distance: Albanian migrants’ invisible exclusions, an evidence from Greece”, Conference Paper- 3rd LSE PhD Symposium on Modern Greece
- Leal, J (2004), “Segregation and social change in Madrid metropolitan region”, *The Greek Review of Social Research*, 113, σσ. 81-104
- Leontidou, L 1990, *The Mediterranean City in Transition. Social change and urban development*, Cambridge University Press, Cambridge
- Maloutas T; Arapoglou V; Kandyli G; Sayas J 2012, “Polarisation and desegregation in Athens” στο Maloutas, T and Fujita, K (eds.) 2012, *Residential Segregation in Comparative Perspective. Making Sense of Contextual Diversity*, Ashgate, Farnham
- Maloutas, T and Karadimitriou, N 2001, “Vertical social differentiation in Athens: alternative or complement to community segregation?”, *International Journal of Urban and Regional Research*, 25, σσ. 699–716
- Massey, D 2005 *For Space*, SAGE Publications Ltd, London
- Park, R. E 1926, “The concept of position in sociology”, *Papers and Proceedings of the American Sociological Society*, 20, σσ. 1-14
- Préteceille, E 2004, “Η Κοινωνική Κατασκευή του Στεγαστικού Διαχωρισμού: Συγκλίσεις και Αποκλίσεις”, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Έρευνών*, 122 Α, 2007, σσ. 107-135
- Wodak, R & Meyer, M (eds.) 2001, *Methods of Critical Discourse Analysis*, Sage, London